

Az ismertetés a Tomszki Állami Egyetem (Томский Государственный Университет, „Культурное наследие северной части Евразийского континента: методология исследования, история, современное состояние” projekt) támogatásával született.

Fügedi János – Vavrincez András szerk. Az ugrós. Régi magyar táncstílus antológia. L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2013. 352 p.

Varga Sándor

Az ugrós táncstílust ismertető monográfiáknak, a magyar néptánc kutatás eddigi legnagyobb vállalkozásának első kötete az itt bemutatásra kerülő könyv, mely 2013 nyarán került ki a nyomdából. A Pesovár Ernő emlékének dedikált mű összeállítása során Fügedi János és Vavrincez András vezetésével igazi csoportmunka valósult meg. A közel tíz éve tervezett forrásközlés előkészítésében, az anyag válogatásában és szerkesztésében a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének munkatársai együtt dolgoztak a néptáncmozgalom több jeles képviselőjével. A kötet eszei és tudományos értékét emeli ez az együttműködés, de az a tény is, hogy a nagy elődök által kijelölt célokról nem feledkeztek meg az utódok. Így a könyv az ötletgazda Pesovár Ernő és a témával legtöbbet foglalkozó Martin György, de mellettük Andrásfalvy Bertalan, Pesovár Ferenc és számos munkatársuk rendkívül alapos és áldozatos munkájának állít méltó emléket.

A kötet elején álló, hiánypótló írások egyikében Karácsony Zoltán foglalja össze a kanásztánc-ugrós stílusra vonatkozó eddigi tudásunkat, kitérve olyan problémákra is, amelyekben a nagy elődök, Martin György és Pesovár Ernő nem értettek egyet. (Például, hogy az ugrósra vonatkozóan a tánc típus, a típuscsalád vagy a stílusréteg terminust használjuk-e?) Fügedi János és Vavrincez András az ugrós táncok és kísérőzenéjük közötti összefüggéseket elemzik rendkívüli alaposággal. A következő, a filmekben megfigyelhető táncviseleteket bemutató és elemző tanulmányt külön kiemelném. Megjelentetését rendkívül fontosnak tartom, hiszen a tánc kontextusához tartozó ruházatnak vizsgálatát eddig elhanyagoltuk. Fülöp Hajnalka írásának szerepeltetése a könyvben a rég várt holisztikus szemlélet megjelenését jelzi a magyar táncfolklorisztikában.

A tanulmányokat két, a táncközlések rendjét, valamint a táncpartitúrák különleges jelölésmódjait magyarázó fejezet követi. A szerkesztők ezután 352 oldalon keresztül 70 táncfolyamatot közölnek, amit 108 fotóval illusztráltak. A közölt táncok nagy száma, a rendkívül alapos forráskezelés, illetve az a tény, hogy a gyűjtemény a Kárpát-medence minden olyan tájáról hoz adatot, ahol az ugrós divatban volt, a könyvet magyar és nemzetközi tekintetben egyaránt egyedülállóvá teszi. Az adatgazdagságot és az impozáns kiállítást tekintve csak sajnálhatjuk, hogy a velünk együtt élő etnikumok, illetve a szomszéd népek párhuzamai – megfelelő anyag, illetve idő hiányában – nem kerültek be a kötetbe.

A forráskiadás nem könnyű tudományos feladat. A szerzők-szerkesztők munkáját a kisebb-nagyobb technikai kérdések mellett általában az nehezíti, hogy előre nem tudhatják, milyen irányban változnak a jövőben a szakmai kérdésselvetések: vajon az itt közreadott anyag egy későbbi paradigma számára is használható lesz-e, vagy csak az aktuális szempontokat érvényesítő kutatási szemlélet talál benne elemzendő alapanyagot? Jelen kötet tartalmának válogatásával és szerkesztésével járó feladatokat tovább bonyolította, hogy a néptáncarchívumban található filmes gyűjtemések nemcsak az adatolás precizitását tekintve, hanem technikai értelemben sem egységesek. A táncfolyamatok egy részét hangosfilmről, más részét utólag hangosítható filmről jegyezték le, míg voltak olyanok is, aminek kísérőzenéjére vonatkozóan csak utalást olvashatunk a filmjegyzőkönyvekben. A szerzők precizításra törekvő, forráskritikus szemléletét jól tükrözi, hogy néhány korábban már megjelent lejegyzést pontosított-

tak, sőt hús táncot újból lejegyeztek. Kiemelendőnek tartom a zenész és a táncos szakember – Fügedi János és Vavrinecz András személyében egyben a két szerkesztő – jó együttműködését néhány olyan probléma megoldásánál, ami egy kívülálló számára áthidalhatatlannak tűnhet. Példának a rábatamási, simonfai és bogoszlói ugrósok zenei szinkronjának megállapítását említeném. Ezen esetekben ugyanis nem állt a szerkesztők rendelkezésére sem hangfelvétel, sem pedig kotta, csupán a gyűjtők által a lap szélére írt, a kísérődallam kezdősorára vonatkozó megjegyzés. A szerkesztők ebből kiindulva, a primásnak a filmről sokszor szinte csak nagyító segítségével kivehető újjrendjét, valamint a zenészek és a táncosok egymás felé tett gesztusait megfigyelve szinkronizálták a tánchoz a kísérőzenét.

A kötet igazi tudományos súlyát azonban majd akkor nyeri el, ha a forráskiadás után megjelenik a tervezett további két kötet. Az első kötetben Fügedi János és munkatársai az itt közölt táncfolyamatok formai-strukturális elemzéseit végzik el, ami – reményeink szerint – az ugrósra jellemző egyéni és közösségi alkotási elveket világítja majd meg. Mindez a vizsgált táncstílus pontosabb műfaji behatárolását teszi lehetővé, illetve felfedi más táncokkal (például az erdélyi legényessel) való kapcsolatának eddig rejtett vonásait. A második kötetben Felföldi László az ugrós történeti-néprajzi kontextusát elemzi majd, amelynek eredményeként megismerhetjük a táncípus a magyar parasztság életében betöltött többretegű szerepét, funkcióit. Ez a vállalás tűnik a legnehezebben kivitelezhetőnek, hiszen hatalmas zene- tánc- és társadalomtörténeti adattömeget kell hozzá új, akár szociálanropológiai szemléletet is alkalmazva ismételten átvizsgálni. Ehhez kapcsolódik egy, az adatok értelmezését nehezítő probléma is, nevezetesen, hogy a vonatkozó gyűjtések nincsenek filológus aprólékossággal dokumentálva. Nem tudjuk például (néhány esetben csak sejtjük), hogy a gyűjtést végző szakemberek „belenyúltak-e” a tánc- illetve zenei folyamatokba, ha pedig igen, milyen módon és milyen mélységben tették azt. (Például mikor egyeztettek előre a zenekarral a zenét illetően stb.) Az itt bemutatásra kerülő kötet előmunkálatai során történtek már próbálkozások a táncfilmek jegyzőkönyveinek utólagos kiegészítésére. A táncfolklorisztikában járatosak számára például sejtethető volt, hogy a karádi gyöngyösbokrétás táncosok előadásában egy betanított táncot láthattunk – ezt sikerült utólagosan is igazolni. Forráskritikai szempontból rendkívül fontosak lennének további adatok is, a táncok eredeti kontextusának rekonstruálása azonban csakis a táncutatók és a néptáncmozgalom érdeklődő tagjainak összehangolt munkájával történhet meg. Ezek a célkitűzések mutatják igazán a vállalt feladat nagyságát, hiszen a végső cél az, hogy a szűken vett táncos szakma mellett a néprajzzal és a művelődéstörténettel foglalkozó szakemberek, valamint az érdeklődők egyaránt haszonnal forgathassák majd e köteteket.

A táncos szakma számára a könyv hosszú távú hatása lehet, hogy a tudományunk területén alkalmazott paradigmák továbbgondolására is késztet. Megoldandó feladat lenne például az egységes és következetes terminológia megalkotása. Gondoljunk olyan kifejezésekre, mint a régi és új stílus, régi és új réteg, stíluskör stb. Erre a fogalmi bizonytalanságra a kötetben Karácsony Zoltán is utal, mint ahogy azt fentebb már említettem. A problémára Ratkó Lujza már korábban többször is felhívta a figyelmet, ennek ellenére ez máig nem rendeződött, holott egy szakmai „kánon” kialakításához egységes fogalmi rendszer szükséges. Ehhez kapcsolódnak olyan kérdések, amelyekkel a szerzők az elemző kötet megírásánál kénytelenek lesznek szembenézni: nevezetesen, hogy az ugróssal kapcsolatban Martin György vagy Pesovár Ernő elmélete-e a helytálló? Hol a pontos határ az ugrós és az ugrós jellegű táncok között? Biztosak lehetünk-e abban az feltevésben, hogy a rideg állattartás megszűnésével a faluba költöző pásztorok táncai (az egykori fegyvertáncok) kanásztáncokká, tehát eszközzel előadott ugrósokká változtak a faluban élő parasztok lábán? Itt jelenik meg számomra a forráskiadással kapcsolatos legfontosabb probléma: vajon a prekonceptiózusan, Pesovár Ernő előzetes elgondolásai alapján választott anyagok megfelelő alapot szolgáltatnak-e az ilyen jellegű viták el-

döntéséhez? A magyar táncfolklorisztika formai-strukturális szemléletének és esztétikai elvárásainak megfelelő, „tökéletesnek” gondolt táncfolyamatok elemzése során tudunk-e új jelentéseket feltárni az ugrós tánc történeti és a népi kultúrában betöltött szerepével kapcsolatban, vagy csak az eddig ismételt kijelentéseink maradnak meg? Figyelnünk kell arra a tényre, hogy a hagyományra, mint ahogy a mindennapi életünkre sem csak a jól sikerült változatok jellemzők. A hibák (ha egyáltalán a kultúrára vonatkozóan adekvát e kifejezés használata), illetve azok kiküszöbölése is hozzátartozik a néprajzi valósághoz, sokat elárul a táncos személyiségéről, az egyéni és közösségi tánc tudásról, és végső soron az adott tánc kultúráról egyaránt.

A felmerülő kérdések ellenére az előzőket összegezve elmondhatjuk a kötetről, hogy a tartalma tiszteletreméltóan gondos és aprólékos munkát tükröz. A rendkívül szép kiállítású könyv gazdagon illusztrált, a fotók és a mellékletek adatai jól kiegészítik, illetve alátámasztják a lejegyzéseket. Kiemelendő pozitívum, hogy a gyűjtemény kétnyelvű, így az angolul olvasó nagyközönség is végre alaposabb ízelítőt kaphat a magyar táncfolklorisztika eredményeiből. Köszönet illeti érte az összes szakembert, aki részt vett a létrehozásában!

Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18-20. századi Magyarországon. Szerkesztette Bárh Dániel. Kiadja az ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013. 351 p.

Kósa László

A tanulmánygyűjteményben olvasható írások zöme az ELTE Folklór Tanszék irányításával OTKA támogatással végzett kutatás eredménye. A kutatói utánpótlás biztató jele és örvendetes tény, hogy a tanulmányok eredetileg olyan konferencián hangzottak el, melyen az előadók többsége (egyetemi oktató, posztdoktor, doktorandusz) a tudományos közéletben rendszeresen használt minősítés szerint „fiatal kutató”. Az előadásokból tanulmányá átdolgozott írások utóbb néhány újabb dolgozat csatolásával egészültek ki köteté.

A szerkesztő rövid, tájékoztató előszavát Bárh Dániel átfogó, elméleti és módszertani kérdéseket fölvető tanulmánya követi. A sokrétű és tudatosan a kutatások folytatását is szem előtt tartó írás gondolatai közül – hely hiányában – előjáróban csupán egyhez, az alsópapság fogalmát firtatóhoz fűzök megjegyzést. Bárh Dániel pontosan és tömören fogalmazza, mit ért alsópapságon: „...a lokális társadalomra és kultúrára behatást gyakorló egyházi réteg képezi vizsgálatunk központi kategóriáit” (11.p.). Ugyanakkor tudatában van, hogy a protestánsok nem használják ezt a terminust. A magunk részéről legyen szabad ajánlanunk protestáns párhuzamként a „lelkészi kar” kifejezést, amely mindazokat magába foglalja, akik a protestáns egyházakat alkotó alap egységeket, a gyülekezeteket parókusként vezetik. Igaz, a hierarchia jelentős eltérése miatt ez a fogalom a püspökre és az esperesre is kiterjed, mert minden tisztségviselőnek van gyülekezete. Azaz a vezetőnek ugyanazok a lokális pásztori feladatai, mint bármely más, megbízást éppen nem viselő társának. De még ezzel együtt is ez az alsópapsághoz legközelebb álló kategória.

Visszatérve a bevezető tanulmányhoz, a szerkesztő a továbbiakban áttekinti a kérdéskör angol, francia, német nyelvű, gazdag szakirodalmát. Szemléjét legfeljebb észak-európai vonatkozásokkal lehetne kiegészíteni, tekintettel arra, hogy a térség lutheránus országaiban a 19. század második feléig a falusi lelkészek a helyi közösségek lelki, társadalmi vezetői, tanítói, bírói voltak egy személyben. Ez a hiány azonban magyarországi nézőpontból – talán az erdélyi szászok kivételével – elhanyagolható. Ugyanis sokkal fontosabb tény, hogy a kérdéskör hazai szakirodalma szinte a legutóbbi időkhöz szegényes. Amit tudunk, az jórészt az egyháztörténeti és helytörténeti munkákban elszórva található. A kötet